

XIV

Znal jsem dobře cirkus. Několikrát mě vzali strýc s tetou do cirkusu. Snad mysleli, že se tak sluší nebo že to patří k jejich povinnosti. Nebo to byla záminka, aby se mohli sami na něj podívat. Obdivoval jsem se uniformám uva- děčů a sledoval napjatě krasojezdkyně a provazolezce, chodil jsem se také dívat na cizokrajná zvířata o pře- stávce, byla to zvířata, která jsem neznal, a dívala se zoufale a teskně. Nikdy jsem na to nemyslel, protože vždy byla vyhnána do arény (já jsem si myslel, že tam šla sama); bylo to všechno jiné, to už hrála jen pro mne, protože chodila, tančila, skákala a pitvořila se v uměleém světle, za břeskné hudby a křiku krotitelů. Nemyslel jsem nikdy, jak je těžké být zvířetem v cirkusu, protože jsem seděl na dřevěné lavici a nače mnou se rozprostíralo plátno, díval jsem se na piliny, jimiž byla posypána podlaha, a na kotlíky s řetavým uhlím. Nevěděl jsem, že je to špatné být zvířetem v cirkusu, když jsem se díval na tuleně, jak odstrkávají nosy míče, nemyslel jsem nikdy na to, že to tuleni obvyčejně nedělají. Neviděl jsem také nikdy, že by pes chodil po dvou nohou, měl na hlavě lovecký klobouček a na rameni pušku. Ale bylo to zábavné dívat se na něho, jak chodí po aréně cirkusu. Byla to krásná a vznešená věc, takový cirkus, když se tu děly věci, které jsem nikdy neviděl. Bylo to velmi napínavé sedět pohodlně dole na dřevěné lavici a dívat se na provazolezce.

Avšak když jsem měl sám vystoupit v cirkusu, nechtělo

se mi vzpomínat na svištění bičů a na křik krotitelů. Nechtělo se mi vzpomínat na koně uhánějící stále v kruhu ani na psa skákajícího do obruče zalepené papírem. Nemohl jsem přece zvrátit hlavu a dívat se do stropu na provaziště, když sám jsem musil chodit po provaze a dívat se dolů do rozjivených tváří.

Nechtělo se mi vystupovat v cirkusu s oholenou hlavou šaška a dávat si uštěďřovat kopance. Věděl jsem nyní najednou mnoho o cirkusu, když jsem byl na druhé straně bariéry.

Nemyslel jsem, že by donutili Tomáše nebo Maternu, aby vystupovali v cirkusu, leda kdyby to bylo na jejich vlastní přání, ale věděl jsem, že mě k tomu donutí, až mi pověsí pořadové číslo na krk.

Musil jsem jezdit kolem radiotru a viděl jsem všelicos, když jsem stál v tramvaji, zatím co druzí lidé seděli, ~~seděli~~ jsem trochu přes plot na volný prostor, který byl ~~opřesříd~~, viděl jsem také vrata, kterými vcházeli lidé s ~~šišly~~ zavěšenými na krku, shrbeni pod tíhou batohů, viděl jsem jejich strážníka rozkročeného široce v bráně. A slyšel jsem také ticho, když jeja tramvaj kolem radio- trhu, ano, slyšel jsem ticho, ačkoli tramvaj řinčela a kola vozů drkotala po dlažbě. Leželo na tváři lidí, když se dívali napjatě na salto mortale v provazišti, pamatoval jsem se na ticho a na pohledy ztrnulé v napětí hrůzy.

Lidi na hřbitově začalo ubývat. Někdy se loučili a někdy prostě mizeli. Neměnilo se nic, leda přibývalo zimy.

Seděli jsme u rozžhavených kamínek, nebylo nám zima, protože na hřbitově bylo vždy dosti dřeva. Pálili jsme také kostelní lavice, když jsme byli líní řezat stromy, kostelní lavice byly staré a hotěly dobře. Viděl jsem, jak věci mění cenu, když Robert směnil malý perský koberec za dva prameny česneku. Slyšeli jsme vyprávění o mě- ných špercích na cestě na východ za citrony. Bylo dobré mít spací pytel, jídelní misku, svetr s dlouhými rukávy, lyžařské boty, vitamínové tabletky, kapesní nůž s různými součástkami, holicí strojek a zásobu čepcelek. Bylo třeba,

aby zavazadlo bylo připraveno pro každou hodinu, protože někdy byly transporty svolávány náhle, aby lidé neměli možnost se dobře vypravit, aby musili mnoho věcí zanechat v bytech.

Stál jsem zase před brankou vily a zase padal sníh, znal jsem již celý obrad a nebylo třeba, abych byl poučován. Bylo ticho ve vile, ačkoli tu byly tentokrát i děti, byly sepisovány celé rodiny. Rodiny byly spoutány v pevné celky řetězy dotazníků a viděl jsem mezi některými rodinami ostré hroty nenávisli, s kterými půjdou do círku a čertova mlýna, viděl jsem také, jak se vzájemně podpirali starí manželé. Nebyla to dobrá společnost, bylo tu všechno pomícháno v dlouhém, tíživém čase čekání, jak tu stály rodiny svírající v rukou papíry, jejichž smyslu nerozuměly. V papírech byl sepsán jejich majetek, ale nestaraly se již o majetek, který plul kamsi do rukou cizích lidí. Majetkem byly přece batohy, spací pytle, stroužky česneku a sádlo vypuštěné do tub zubních past. Byl jsem uprostřed rodin a v rukou jsem měl také papíry. Bylo třeba, aby měl každý papír, i když neměl žádný majetek. Měl jsem zato spací pytel, jídelní misku, měl jsem ty věci již dlouho a nemusil je shánět. Ano, byl jsem na tom lépe než ostatní, protože jsem byl sám a kromě toho jsem měl schován cípek naděje.

Prostál jsem ve vile celé ráno, musil jsem z ní vyjít o polední, musil jsem protlouci několik hodin, protože nás vyhnali v čas oběda ven. Nepadal již sníh, ale krápal déšť, ulice byly plny rozbrědlého blata. Vyšel jsem současně s člověkem, který stál přede mnou v řadě, byl to starší, silný člověk s tváří ošlehanou větrem.

»Vy jste také z venkova a nemůžete jít domů na těch pár hodin?« zeptal se, když jsme vycházeli.

»Bydlím daleko, až na druhém konci města,« řekl jsem, »ani nevím, co bych doma dělal. Mám tam zimu a na zatápění nemám kdy.«

»Pojďte se mnou, najdeme něco, kde bychom se mohli najist.«

Avšak v této čtvrti byly všechny restaurace nepřístupné. Nemohli jsme také zajít do domu, protože zde byly jen vily, pečlivě uzavřené a dobře hlídané. A kdybychom šli trochu dále, do městské čtvrti, kde byly již činžovní domy, byly by to domy jejich, kde by na nás poštváli strážníka. Uviděli jsme v dálece cihelnu.

»Můžeme jít do cihelny?« zeptal se člověk z venkova.

»Snad,« řekl jsem. »Nečetl jsem ještě nikdy nic v žádné vyhlášce o cihelnách. Ale nečetl jsem také všechny vyhlášky, nemohu za nic ručit.«

»V cihelnách jsou jen žebráci a tuláci, proč by nás udávali?«

»Do cihelen také chodí prohlídky, ale myslím si, že tam nikdo nepůjde dnes v poledne, když jsou všichni lidé pryč a když mají strážníci také chuť na oběd.«

Bylo nám zima a déšť vytrvale krápal. Šli jsme do cihelny, ale nikoli daleko, neviděli jsme nikoho, snad byli lidé někde na žebrotě nebo zalezli dovnitř. Seděli jsme na harampáci a člověk z venkova mi nabídl chléb se sádlem. Jedli jsme chvíli mlčky a jedli. Potom řekl člověk z venkova:

»Vy to máte ve městě lepší.«

»Proč?« řekl jsem. Bylo nesmyslné hádat se, kdo je na tom lépe, ale bylo moudřejší se přít než mluvit o vile a čekání na transport. »Seženete si tam venku přece něco k jídlu. A potom je tam zdravější vzduch. Ten vám přece nemohou vzít.«

»Proč by nám měli brát vzduch? Nestojí o něj, jdou jen za majetkem. Přišli a dívají se na knihy. „To nic, to je svinstvo, to si můžete vzít.“ Co bych dělal s knihami v dnešní době? A když mi brali Brůnu, tak jsem plakal. Víte, vychoval jsem ji vlastněma rukama, dostal jsem ji, když to bylo hříbě. A když si pomyslím, že ji bude někdo mlátit bičem...«

»Nebojte se, k zvířatům nejsou krutí, mají dokonce zákony, které to zakazují. Nemohou být současně krutí k zvířatům a k lidem. Bylo by to příliš složité.«

»Tak abych se vrátil k Brúně, věřte mi, na mou duši plakala, vy mi to nevěříte?«

»Věřim vám všechno. Kdybyste mi řekl, že plakaly kameny vašeho zápraží, také bych tomu věřil.«

»Ten chleba, co jíte, ten je ještě z mouky z mého mlýna. Víte, měl jsem mlýn, u nás se dědila živnost v rodině. A měl jsem také pole, bylo hezkých pár strychů. A teď nastěhovali všechny, co bydlili v kraji, do takového opuštěného zámku. Je tam spousta rodin a všechno se to hádá. Žijeme tam jako ve vězení, hlídají nás na každém kroku. A to není to nejhorší, tomu člověk zvykne. Ale celou dobu, co tam jsem, jsem nezamhouřil ani oko. Víte, jak je to ve mlýně, celou noc tam všechno klapě, ale to ještě nic není, nejvíce mi schází mlýnské kolo, jak voda špíčká, když teče z vantrók. A vy si tu ve městě můžete chodit ještě po ulicích.«

»To nebude dlouho trvat a pak si člověk nevybere.« — Přesla mi nálada se přít. Viděl jsem venkovský mlýn. Byla to dobrá věc, ležet u mlýnské strouhy a dívat se, jak se voda dere do vantrók. Byla to dobrá věc, naslouchat klápotu mlýna.

Měli jsme ještě dosti času, ale seděli jsme mlčky. Pak jsme se zvedli a šli jsme zpátky do vily.

Čekali jsme zase v dlouhé řadě hlídání strážníkem. Nemluvili jsme mezi sebou, měli jsme nařízeno, abychom byli tiše, i chodit jsme museli po špičkách. Ve velké síni jsme museli i tentokrát odpovídat na otázky o špercích, hypotékách, zlatě a bursovních papírech. Otázky byly tiché a odpovědi také. Když se skončil obřad a když jsem se zase octl na dvorku, věděl jsem, že v pekle musí být ticho. Jistě tam nesténají hříšníci, protože pak by byla jejich bolest nepatrná. Jistě Brúna plakala, když se loučila se svým pámem, nechťelo se jí do cizího chomoutu. Snad také zaričela, jako by jí píchli do slabín, ačkoli mi to nevypravoval její pán.

Nevím, co by dělala Brúna, kdyby musela stát tiše tolik hodin. Přestože jsme procházeli šustěním papíru a ciframi

pořadí, přestože jsme viděli, jak se měníme v čísla, nesměli jsme ani plakat, svíjet se v křech, tlouci hlavou, nesměli jsme ani zpívat žalmy a hrát smuteční pochody.

Seděl jsem zase na hřbitově u rozžhavených kamen. Lidé odcházeli nebo mizeli. Lidé se také zabíjeli jedem nebo skokem s vysokých domů. Věšeli se také na smyčkách a topili v řece. Nespletli tím nikomu účty, jen některá čísla byla nabazena čísly jinými. Lidé měli čísla a transporty měly čísla, ve stavbách z latěk mrzla čísla na slámě. Bylo jen divné, že čísla jedla, nosili jim na radiotrů z obce jídlo. Jídlonoši chodili do radiotru s bázni, stávalo se někdy, že se proměnili v čísla, když se nedostávalo předepsaného počtu v účetních knihách. Avšak na všechny práce, se našlo dost lidí, našli se i hlídači, kteří dávali pozor na čísla, uklizeči, kteří odstraňovali odpadky a vyměňovali slámu, na kterých spala čísla. Byli lidé, kteří vozili nemocné na ručních vozících, byli lidé v úloze honicích psů, kteří pátrali po zmizelých a pomáhali zastrášovat vzpouzející se.

Těžkým krokem a bez pozdravu vstoupili do arény gladiátorů. Tento název jim byl úředně přidělen, měli svá shromaždiště a své velitele, jedini ze všech dostávali zvláštní příděly, dokonce i maso. Neboť museli být silní, aby mohli hrát v cirku úlohu gladiátorů. Bylo dobré být gladiátorem, ale bylo to těžké řemeslo, ke kterému bylo třeba velké síly. Bylo dobré být gladiátorem, ale bylo třeba mít pevné nohy a tvrdé srdce, aby bylo možno zůstat v cirku až do posledního představení.

Pomáhal jsem balit zavazadla strýcovi a tetě, když došli předvolání. Vzkázali mi, abych k nim přišel, ale pak mi řekl strýc:

»Má krev padne na tvou hlavu, nevděčníku, tys nás do toho dostal. Copak ses nemohl smilovat nad starými lidmi? Copak jsi nás nemohl vytáhnout a poslat za nás někoho jiného?«

»Byl jsi vždycky zlý člověk, zkažený a nepřející. Kdyby se toho byla dožila teta Klára...« řekla teta.

»Pracuji na hřbitově.« řekl jsem, »v létě tam sázíme ze-

leninu a na podzim shrabujeme listí. V zimě sedíme v ob-
radní síni u kamen a pijeme čaj z lipového květu.«

»Vida, takovou práci sis opatřil, a vlastněmu strýci jsi
nemohl opatřit nic? Jen když sis zachránil kůži, a strýc,
který tě šatil, živil a opatroval v nemoci, může klidně pojit,
vid'« plakala teta.

Sklonil jsem hlavu a rozhlédl se po pokoji. Věci byly
rozházeny po celém bytě, viděl jsem také napodobeninu
spáčho pytle, spíchnutou neuměle z nějakých cárů. Viděl
jsem také staré, polámané, pokažené, ošuntělé, rozbité věci,
vytažené z harampátí, které byly připraveny, aby byly ulo-
ženy do batohů a pytlů. Byly to věci nesmyslné — byly
mezi nimi zrezivělé formy na vyřezávání keksů z těsta,
starý kalamář s ulomeným víčkem, nůž bez stěrnky, mo-
sazné knoflíky a dřevěné špejle. Všechno bylo neužitečné a
bezceonné, byly to předměty, které se vátely v starých kou-
tech a které strýc s tetou stále schovávali. Znal jsem mnohé
z těchto věcí z dětství, již tehdy byly polámané a neuži-
tečné, bylo mi jen divné, že se s nimi sledávám po tolika
letech, kdy měly putovat na východ.

»Co to s sebou taháte,« řekl jsem, »vždyť vám to ne-
bude nic platné, kde máte jídlo, teplé prádlo, jídelní misky,
pracovní obuv a dobré ponožky?«

»Co je ti do toho, ty uličníku, ty vrahú!« osopil se na
mne strýc, »jako by nestačilo, že jsi nás dostal do trans-
portu, a ještě bys nás chtěl připravit o majetek?«

»Co je mi do vašich věcí, říkám vám jen, že si máte vzít
nejlepší šaty a nejlepší prádlo, aby vám to vydrželo. Je to
přece jedno, když to s sebou nevezmete, tak vám to sebe-
rou jiní.«

»A to se zase mýlíš,« křičel strýc. »Nedostanou nic. Scho-
vám všechno, co má cenu, u dobrých lidí, ale tobě neřeknu
adresy, abys to nevybral.«

»Už jsem vám řekl, že nestojím o vaše věci. Nestojím
vůbec o žádné věci. Budu muset jít stejně do transportu,
tak nač bych potřeboval harampátí?«

Strýc s tetou se na sebe výsměšně podívali. Bylo jim

zřejmé, že chci z nich vylákat majetek, že se přetvařuji,
protože mám již všechno zařízeno, mám přece takové mís-
to, které mě chrání. Bylo zbytečné je přemlouvát, aby ne-
schovávali věci u lidí, kteří pláči nad jejich osudem. Věděl
jsem přece, že se po poušti toulají šakalové a prolévají
hořké slzy. »Jak je nám líto, že lidé padají žízni a vysí-
lením na okraji karavanních cest! Proklínáme slunce,
které vysušilo jejich hrdla, proklínáme lupiče, kteří číhají
za přesypy a vraždí opozdilce. Jsme pohřebním, milosrd-
ným bratrstvem, nemáme však lopaty ani rýče, abychom
mohli vykopat hroby. Nemáme ani vodu, abychom mohli
omýt zesnulé, můžeme jim však prokázat poslední službu,
velkou a cennou službu — ohlodat jejich kosti, aby byly
pěkně bílé a slunce je mohlo vysušit.« Šakalové jsou vlídní
a laskaví, dovedou litovat a plakat, umějí spoustu krás-
ných slov. Slibují také blízký návrat a šťastné pořízení.
Ne, nepřátelil jsem se s šakaly, byl jsem rád, že mě ne-
vyhledávali.

»Proč nejdeš s námi,« bručel strýc, »jak to, že ses z toho
vytáhl, když jdou celé rodiny?«

»Řekl jste mi, že se k vám nesmím hlásit a že nesmím
nikde uvádět, že jsem váš příbuzný, protože přechovávám
protizákonně kocoura Tomáše. Báli jste se, že vás budou
potahovat k odpovědnosti.«

»Stejně jsi nás tam dostal se svým kocourem.«

Neodpověděl jsem. Nemělo smyslu odpovídat na výčitky,
kterým snad ani strýc nevěřil, musil přece stále někomu
něco vyčítat a na někoho svalovat vinu.

»Abys věděl, vrátím se za dva měsíce. Ta paní, u které
jsem si schoval peřiny, nám řekla, že je určitě do dvou mě-
síců konec, ta má vždy dobré zprávy, nikdy nás nestraší
jako ty.«

»Dobře, když tomu věříte, tak proč si aspoň nevezmete
s sebou jídlo?«

»A to by bylo pěkné, to bychom se pak museli dělit
s ostatními, a takhle se budou muset ti ostatní dělit s námi.«

»Musím už jít domů,« řekl jsem. »Brzy bude osm hodin,

přijdu vám pomoci, až budete nastupovat, doprovodím vás na radiotrh.«

Musili nastupovat v neděli, a to bylo špatné, protože v neděli nesměl nikdo z nás jezdit tramvají. Lidé museli putovat ze všech čtvrtí s batohy a těžkými zavazadly pěšky. Šel jsem také pěšky k strýci, byl bych musel projít celým městem, ale sešel jsem jen s kopce a počkal si tam na tramvaj, zakryl jsem si hvězdu aktovkou. Pomohl jsem strýci a tetě naložit batohy a sám jsem si hodil na záda těžký pytel. Strýc a teta měli na krku zavěšena čísla, šli těžce shrbeni pod tíhou zavazadel. Teta měla na batohu přivázanou formu na bábovku, znal jsem tuto formu dobře, vždy jsem z ní vyškraboval těsto, když z ní vyklopila bábovku. Pamatoval jsem si, jak voněla bábovka citronovou kůrou, přál jsem si, abych zase seděl v kuchyni na stoličce a čekal, až teta vyklopi bábovku na prkynko. Forma na bábovku se houpala na batohu, byla špatně připevněna, stále tloukla tetu do zad. Bylo mi líto strýce a tety, jak se plahočili po ulicích s čísly zavěšenými na krku v rozbitých botách a v chatrných šatech.

»Vrátíme se určitě za dva měsíce, ta pani nám to zase dnes říkala.«

Nevyčítali mi již nic, jen tiše pro sebe vzlykali a plakali. Řekl jsem jim také, že se určitě vrátí za dva měsíce, co jiného jsem jim měl říkat? Nevypravoval jsem jim o cirku, ačkoliv jsem si v některých okamžicích vycítil, že jsem je nepřipravil, ale byli by mi nevěřili. Třeba bylo dobře, že nevěděli, jakou úlohu jim přisoudili v cirku, třeba bylo dobře, že nevěděli o slámě a zimě v pavilonech z latěk.

Když jsme docházeli k radiotruhu, setkávali jsme se s proudy lidí, viděli jsme také nemocné, jak je vezou na ručních vozíčkách, a děti ověšené zavazadly. Měly také přišité hvězdy a čísla se jim houpala na krku. Šli jsme jízdní drahou, protože nás bylo mnoho, a chodci se na nás dívají s chodníku. Nevšimali jsme si chodců, nevěděli jsme, zdali nás litují, nebo se nám smějí. Ale bezpochyby jsme

pro ně již nebyli, protože si přáli, abychom nebyli, aby se na nás nemuseli dívat, protože rychle přecházeli kolem nás a odvraceli tváře, bylo přece nutno všechno rychle zapomenout a nikdy nic nevědět.

Viděl jsem v průvodu několik lidí, které jsem znal, ale nechtěl jsem se k nim hlásit. Byli by si museli všimnout, že nemám číslo a že s nimi nevystoupím do brány. Byli by mi snad záviděli, nemohl bych se na nic vymalovat a nemohl bych jim také říci žádná slova útěchy. Nebyli by stejně poslouchali žádná slova útěchy, nebyli by mě snad ani poznali, protože jejich oči byly již skelné, viděli jen otevřenou bránu a před ní rozkročeného strážníka.

»Na shledanou,« řekl jsem strýci a tetě, když jsme byli blízko brány, a odevzdával jsem jim pytel. Nesměl jsem jít až k bráně, protože se již mnohokrát stalo, že strážník chytil doprovázejícího a hodil ho mezi ostatní, i když neměl číslo. »Vraťte se brzy zdraví.«

»Sbohem, Pepíku,« řekl strýc, »vid', že se na mne nezlíbíš, za všechno, co jsem ti řekl?«

»Sbohem, Pepíku,« políbila mě teta, »snad aspoň ty to přežiješ.«

»Přežijeme to všichni a všichni se zase sejdem, všechno bude zase krásné, až se sejdem,« řekl jsem.

Díval jsem se na ně s chodníku, jak vstupovali těžce do brány, ale nemohl jsem se dívat dlouho, protože na chodnících hlídkovali strážníci.

Šel jsem pomalu domů a potkával jsem cestou stále lidi, naložené batohy a s čísly zavěšenými na krku. Slyšel jsem všickavý zvuk píšťal a temný hřmot bubnů, myslil jsem, že před nimi kráčí Smrt, doprovázená píšťci a hudebníky, jak je to jejím zvykem. Z nedalekého sadu se vynořil oddíl jejich vojska, v jehož čele kráčel člověk s koňským ohonem na holi.

XV

Byla mírná zima onoho roku, ale lidem v cirku to málo prospělo, mrzli na slámě v pavilonech z latěk. Některé transporty byly posílány na východ, některé do pevnostního města, kde byl zřizován zvěřinec. Bylo velkým štěstím stát se zvěřetem a dostat se do zvěřince, ale jen málo lidí tamtud stejně na východ. Ostatní byli posíláni i odhlas, i v tomto městě bylo nutno chodit po provaze bez ochranné sítě a skákat přes vysoké překážky.

Bylo to však město, které leželo uprostřed rodné země. Protékala jím řeka a blížily se k němu louky. Vítr k němu zanášel vůni meruňkových květů a ptáci usedali na jeho telegrafní tyče. Bylo dobrou věcí, žít v tomto městě, i když to bylo ve zvěřinci za drátěnou sítí. Bylo dobrou věcí, jít do cirku s naději, neboť bylo možné, že někdo zůstane v tomto městě jako umyvač mrtvol. Chodily zprávy z tohoto města, překračovaly jeho drátěnou síť hlídanou strážníky, cestovaly v brašnách železničářů a v bandaskách trhovkyň. Říkalo se, že peníze neztratily moc v tomto městě, že dokonce i tam vítězí nad hladem a smrtí. Byly to však velké peníze, takové, které z nás nikdo neměl. Říkalo se také, že věci mají v tomto městě cenu, že je možno se jimi měřit s mrazem a nemocemi. Říkalo se, že příbuzenství a přátelství velmi pomáhá v tomto městě, vypravovalo se o doručujících dopisech, o synech, kteří zachránili své otce, o bratrancech, kteří obstarali místa jídlonošů nebo stáj-

níků. Pro ty, kteří neměli peníze, věci nebo příbuzné, bylo velké štěstí, když zůstali v tomto městě jako tahouni. Bylo tam mnoho tahounů a dostávali málo jídla, vlekli těžké káry, secí a žací stroje, stěhovací vozy a válce. Neboť v tomto zvěřinci nesmělo být jiných zvířat než lidí.

Vypravovali jsme si u kamer o pevnostním městě. Mělo svou známku, na které bylo namalováno uprostřed líp, mělo i své peníze, na nichž byl zpodobněn tvůrce Desatera. Desatero platilo nyní jen pro zvířata, ale nebylo dáno zvířatům, aby podle něho zařídila svůj život. Bylo jim dáno jen na obrázku, kde je držel muž s dlouhým vousem, který kdysi vodil svůj národ pouští.

Na hřbitově byla nyní většina nových lidí. Ti, kdož odešli do transportu, byli vystřídáni jinými. Nebylo v tom rozdílu, kamna zůstala stejná, nebylo vidět do tváře lidí, když se dívali do prachu, kterým se vinula stejná cesta. Nevadilo příliš, že zmizel Robert, který žil prý nyní v pevnostním městě, vždy se našel někdo jiný, kdo měl plno zpráv. Byl tu obchodník se střížním zbožím, který vypravoval o zázraku. Bylo nyní možné, že se přiházely zázraky, když lidé dostávali tvářnost a podobu zvířat, šelmy biblické mohly vylézat z děr a mlýnské kameny zápraží se mohly potit krví. Komety mohly zvěstovat černý mor a prorocí mohla být čtena jako návod k životu příštích dnů. Stalo se tedy, že byl dopraven na radiohrh starý, ochromený člověk, který po dvacet let žil ve dne na pojezdné židli a v noci ležel na lůžku. Bylo těžko pohnout takového člověka, aby hrál úlohu, která mu byla nyní přiručena. Především bylo třeba, aby měl lebkou čisté vyholenu, jinak nemohl vystupovat v cirku. Nebylo dovoleno nikomu, aby byl holen v kotci, ve kterém spal, každý se musel odebrat do holiřny, jež byla ve zvláštním pavilonu. Musel kráčet přes velké prostranství, aby bylo možno potěšit zrak jeho poskoky a přískoky. Jenže onen ochromený člověk nechtěl poskakovat a přisedat, nechtěl tančit a pohazovat rukama. Seděl na židli, jako na ní vždy seděl po dvacet let. Holič byl nucen oznámit tuto neposlušnost strážníkovi. Strážník se

vypravil ke kotci, ve kterém seděl ochromený člověk (neměl již pojezdnu židli, seděl na stoličce). Poručil mu, aby vstal a chodil, ale tohoto rozkazu nebylo poslechnuto. Vstříhl mu do ucha a opakoval rozkaz. A tehdy se stal skutečný zárazk. Ochromený člověk po prvé po dvaceti letech vstal a učinil několik kroků. Pak se svalil na slámu a zemřel. Ani další rána z revolveru ho nemohla probudit k životu.

Neměli jsme důvodu, abychom nevěřili tomuto zárazku, protože obchodník strážním zbožím byl oním holičem, který byl nucen zavolat strážníka. Obchodníkovi byla za trest ostříhána hlava a musil se účastnit několika výstupů v cirku, měl však štěstí, že tentokrát byl dosti velký počet čísel, a nemusel tedy odcestovat na východ. Nebylo však příjemné chodit v zimě s oholenou hlavou, ale pomohlo mu to, že se zbavil holičského řemesla.

Seděli jsme na stoličkách u kamen a přemýšleli o zárazku. Kdysi jsme všichni snili o zárazcích, ale nyní nám nebylo příjemné, když k nim docházelo. Bylo by nám milejší, kdybychom mohli žít rovně a hladce, bez poskoků a přisedávání. Nemluvili jsme tedy o zárazku, ale o věcech obyčejných a blízkých, o masti proti všim a o vitamínových tabletkách. Někteří lidé mluvili také o sebevražďách a zatčeních, ale i to byly věci obyčejné. A pak jsme se také hádali, skončí-li všechno do dvou měsíců.

Sel jsem k stanici tramvaje a díval se do země. Nemělo smysl chodit se vztyčenou hlavou, bylo nutno přivykat nákladu.

Zastavila mě starší paní.

»Neznáte paní Bejkovskou?« zeptala se.

»Neznám,« odpověděl jsem.

»Byla to hodná paní. Teď je tam v tom městě, co jsou ti vaši.«

»Ano,« řekl jsem. »Sbohem, paní, zavřou vás.«

»Ježíš Kristus je tam také, vidíte, ten byl přece z vašich?«

»Ano,« řekl jsem, »možná, že tam je.«

»To je dobře, vždyť jsem věděla, že tam je, močkrát vám děkuji za tu zprávu.«

»Není zač,« řekl jsem.

»Až tam budete, řekněte mu, že se k němu modlím, prosím vás, vyřídíte mu to, jmenuji se Maňáková a můj muž je u pošty.«

»Vyřídím,« řekl jsem, »jenže se bojím, že ho tam již nezastihnu.«

»Setkáte se s ním určitě, on tam bude třeba tajně, budu se za vás modlit, jak se jmenujete křestním jménem?«

»Josef,« řekl jsem.

Nechtělo se mi sedět doma, šel jsem k Maternovi. Býval jsem nyní u něho často od té doby, co bylo zima. Nemusil jsem si párat hvězdu, protože noci byly temné a já jsem se přišel humny, zvykli mi tam již, zvykli si také, že nemluví. Bylo mi dobře, když jsem seděl a poslouchal, bylo mi dobře, protože u Materny bylo teplo a já jsem nemusil doma rozdělovat oheň. Vypravoval jsem jim tentokrát o zárazku.

»Revolver — to je dobrá věc,« řekl Materna, »nevíš, jaká to byla značka?« — »Nevím,« řekl jsem, »bezpochyby jejich armádní pistole. Nosí ji vždy u sebe.«

»Mají dobré armádní pistole,« řekl Franta, »hodily by se.«
Začali mluvit o zbraních. Mlčel jsem. Nerozuměl jsem zbraním.

»Ještě si pro tebe neposlali?« zeptal se po chvíli Materna.

»Ještě ne,« řekl jsem. »Snad házejí čísla do klobouku a pak je vytahují. Nebo měří nosy a počítají písmena. Nebo se dívají do hvězd a zkoumají horoskopy. Nevím, jsou to snad blázní. Budou nyní vraždit zvířata.«

»Jaká zvířata?«

»Naše zvířata. Každé zvíře v naší domácnosti musí být utraceno. Ještě dobře, že nevědí o Tomášovi, nepřihlásil jsem ho.«

»Jaký zločin spáchal Tomáš?«

»Něco by se určitě našlo. Je jisté, že překračoval zákony

a předpisy. Vycházel často po osmé hodině a chodil po zakázaných uličkách. Je také jisté, že rušil řízené hospodárství, jednak tím, že jedl můj chléb a vaše zbytky jídla, jednak že se sám zásoboval masem myši a zpěvného ptactva, přestože neměl nárok na maso.«

»Mají pěkné starosti za té své války,« řekl Franta.

»Jsou velmi vynalézaví,« řekl jsem, »nevadí jim vůbec válka.«

Pak mluvili všichni dlouho o válce a o místech na mapách. Vplížil jsem se do svého pokoje a vtlouzl do spacího pytle. Tomáš nebyl doma. Nevim, co mohl shánět v zimní noci, když všechny myši zalezly a ptáci odletěli na jih.

Přišel jsem jednoho dne na hřbitov. Byla ještě stále zima, ale jaro se již blížilo. Cirkus pokračoval s přestávkami — jednou většími, jednou menšími. Když byly přestávky dlouhé, říkali lidé, že již nebude žádné představení, že nikdo, na koho se nedostalo, nebude povolán.

A byla to marná naděje. Transporty byly opět obnoveny. Velké stěhovací vozy svažely předměty a nábytek do skladů. Každého rána odcházel z obce skupiny, jejichž úkoly byly různé — některé spisovaly domácí zařízení, jiné je odvážely, jiné zase čistily byty, myly podlahy a leštily parkety pro nové obyvatele.

Skupiny chodily za tmy a za tmy se vracely domů, nic nemohlo přerušit jejich práci, ani mrznoucí ruce a ledová voda, ani tíha velikých skříní. I předměty byly číslovány, polámaná vařečka dostala stejně číslo jako vysoký koberec. Lidé putovali na východ a do pevnostního města a po nich putovaly věci z bytů do skladů a ze skladů do jiných bytů. Zdálo se, že nikdo nemůže zastavit tento pohyb, spojený s hemžením, postávaním na ulicích, skřipáním kol, křikem a modlením. Odměknů z velké dálky přicházely rozkazy, tajemné, vzájemně se křížící. Někdy se zdály nesmyslné, většinou v nich lidé hledali tajný smysl a také jej našli. Všechny tyto rozkazy byly provedeny, byť se i zdálo, že je to nemožné. Stávalo se, že práce jednoho

týdne byla provedena za jeden den a práce jednoho dne za jednu hodinu. Celé dny a noci bez přestávky pracovali lidé, někdy i bez jídla, protože strach obcházel jejich stoly a Smrt chodila kolem doprovázena bubeníky a píšťací. Byla to její hudba, kterou řídili své kroky.

Seděl jsem na stoličce a obchodník se střížním zbožím řekl:

»Roubičkové jdou.«

»Jak to?« zeptal jsem se.

»Před třemi nedělemi šli Kohnové, teď půjdou Roubičkové, již je vypisují na obci. Je to taková zábava. Strážník vytklne „Roubiček“ a nahrne se třeba padesát Roubičků. Dovedou si vymýšlet zábavy.«

Věděl jsem, že si dovedou vymýšlet zábavy, aby bylo představení v cirku po každé jiné, bylo mi těžko a mdlo a nechtělo se mi s nikým mluvit. Trčel jsem celý den na stoličce a díval se do prachu, ve kterém se klikatila má cesta. Přišel nyní čas, kdy si mám zavěsit číslo a čekat jen žlutou obsilku, v níž bude určeno mé pořadí. Věděl jsem vždy, že přijde tato hodina, ale stále jsem ji pohazoval, vznašela se a kroužila jako vítek. Byl to takový dřevěný špalík ze hry diablo, byla to dobrá hra, protože jak jinak bych byl mohl vydržet čekat, chodit na hřbitov, jíst, spát a mluvit s lidmi. Byl bych musil křičet, plakat a tlouci hlavou do stěny, svíjet se na zemi. Byl bych musil tisíckrát za den volat smrt, aby si pospíšila, protože již nemohu vydržet tak dlouhou nejistotu. Byl bych musil zahřívát a nafukovat naději, že se dostanu do pevnostního města a že se mi tam dostane vznešeného úkolu metaře nebo že se tam stanu aspoň tahounem. Byl bych musil po celé dny běhat a někoho zapřísahat, aby se nade mnou smíloval, a při tom bych byl věděl, že to není nic platné, protože bych nikdy nebyl našel človeka, který rozhoduje o mém osudu. Byl bych procházel desítkami kanceláří a na prahu každé bych byl stál jako prosebník, všude by mě byli odháněli a nikdy bych se byl nedověděl, kde je pravá kancelář. A když bych se byl o ni dověděl nějakým poselstvím nebo z taj-

ného rozhovoru, který bych náhodou byl vyslechl, nebylo by mi to bývalo nic platné, protože bych se nikdy nebyl odvážil vstoupit do oné kanceláře bez doporučujícího listu. Měl jsem, ovšem, cípek naděje. Materna řekla, že se ještě uvidí. Materna a jeho přátelé chodili se vztýčenou hlavou po chodníku a dívali se strážníkům do očí. Pili čaj a vypravovali si anekdoty, smáli se také a mluvili o značkách zbraní. Nekřičili se, neproplétali se průchodními domy, nepostávali v tramvajích a netiskli se ke sklu přední plošiny. Mohl jsem k nim jít a prosit je o pomoc, když jsem k nim nepatřil, když jsem jim nebyl rovný ani v chůzi ani v držení těla? Ne, nikdy jsem se na jejich pomoc nespolehal, jen jsem se těšil naději, hrál jsem se jí jen tak pro sebe, pro své potěšení.

Čekal jsem na posla z obce. Věděl jsem, že nejdříve přijde posel z obce, aby první zvěstoval zprávu jako herold, za nim že přijdou pak jiní lidé, jejichž úkolem bude sprosovat nábytek a dávat ponaučení. Pak přijdou ještě lidé, jejichž úkolem bude dohlédnout na zavazadla, aby byla správně svázena a sbalena. Ale posel z obce nepřicházel. Dověděl jsem se však, že jména těch, kdož mají nastoupit, jsou vyhlášována v modlitebni síni. Šel jsem do modlitebni síně v určený den.

Byla to temná modlitebni síň, kde po celý den hořela světla, byla dole v podzemí, neboť z hlubokosti je nutno vyzvat Pána. Byly v ní jen holé stěny a kostelní lavice, místo, kde stávala archa úmluvy, bylo prázdné. S toho místa byla vyhlášována jména, jež byla napsána na dlouhých arších. Četl je člověk, obyčejně oblečený, sedící na stolku. Lidé seděli v kostelních lavicích a poslouchali jména. Doprovozeli každé jméno vzdechy, jména byla odříkávána pomalu, aby je každý mohl slyšet.

Pomalu kapala jména. Z hlubokosti k tobě voláme, Pane, ze dna bolesti a zoufalství. Šli Abelesové, Aškenziové, Bendové, pomalu se vlekly Anny, Marie, Hedviky, Alžběty a Josefíny, kráčeli Josefové, Robertové, Egonové, Janové a Pavlové. Z hlubokosti voláme k tobě, Pane, pro-

tože již přešli, zapadli do tmy a nyní se vynoří nová jména. Nebylo možno poznat, jsou-li vyvolání mezi přítomnými, v modlitebni síni bylo příliš mnoho lidí. Nebylo dětí v této síni, ačkoli i dětská jména byla čtena. Ženy se mísily s muži v této síni, ačkoli jim byla určena zvláštní galerií. Na zdi této síně byly krvavé skvrny, nesměly být zabileny. Nikdy neoschla krev na stěně této síně, jen někdy zčernala, ale jindy zase, za časů zlých, nabyla barvy červeně. Do tmy a stínů zapadala jména, zeď byla zakryta zády lidí, nikdo nemohl pozorovat, zdali nemokvá zeď. Stál jsem u zdi, protože se na mne nedostalo místo v kostelní lavici, bylo dobře, že jsem se mohl o něco opřít. Bylo dobře, že za mnou byla zeď s krvavými skvrnami, protože jsem je neviděl. Díval jsem se jen na čtoucího. Byla ještě dlouhá cesta k Roubičkům, bylo na ní mnoho zastávek — Kohnů, Krausů, Kopeckých, Langrů a Ledererů. Bylo nutno pomalu číst tato jména, aby nedošlo k omylu, bylo nutno dávat pozor na adresy. V síni bylo mnoho lidí stejných jmen a příjmení, byli to příbuzní i lidé vzdálení. Byla tu i jména neobvyklá, u těch nebylo třeba číst adresy pomalu. Poslouchal jsem, jak se jména měnila v slova modlitby za mučedníky, byla to jen jména a adresy obyčejných čtvrtí a ulic, jak padala s kazatelny, stoupala až k zčernalému kružboví stropu. Čekal jsem na své jméno, čekal jsem dlouho, protože mé jméno bylo až na konci abecedy. Z hlubokosti voláme k tobě, Pane, listiny zašuměly, jak byly obráceny v rukou čtoucího, a šumot obrácených listů se změnil v šustot listů odlétajících s větrem v předjaří. Vznášely se k nebesům a padaly kdosi dolů k zemi, byly zašlapávány do bláta, smísily se s hlinou a popelem. Šli Popperové, Porgesové a Pražákové, brzy již dojde na Roubičky. První nastoupil Roubiček Abraham. Představoval jsem si ho jako starce, s dlouhým, šedým vousem, opírajícího se o berle. Viděl jsem, jak se vleče o berlich, jak pokulhává za průvodem, popoháněn kopáním, viděl jsem jeho zpocenou tvář a obličej nakládnějíci se k zemi, viděl jsem, jak polyká nadávky, jak padá

do příkopu a jak mu slzy stékají do vousů. Roubíček Abraham zapadl do tmy se svou adresou a za ním kráčeli druzi Roubíčkové, jejich adresy byly čteny v pořadí čtvrtí, bylo čteno mnoho Roubíčků a mnoho Josefů, pak skočilo písmeno na Saluse, Stamicce, Steiny a Steinery, již se neobjevil v šustotu listin žádný Roubíček. Vydechl jsem prudce a zatočila se mi hlava. Nemohl jsem již vydržet v modlitebni síni. Nemohl jsem již poslouchat, jak zvolna kapala jména. Říkal jsem si znovu nesmyslná jména »kukakere«, »tucivod« a »parketový vosk«. Prošel jsem temnou chodbou na ulici, byl jsem pojednou oslepen denním světlem, zapotácel jsem se, byl bych snad upadl, kdyby mě byl nezachytil nějaký člověk. Byl to dosti vysoký úředník z obce, kterého jsem trochu znal, protože mu podléhala správa hřbitova a někdy k nám chodil na kontrolu.

»Vyšel jsem s vámi,« řekl, »byl jsem tam také, spadl tam můj švagr. Jmenuje se František Roubíček.«

»Já...« koktal jsem, »já tam nejsem, vidíte?«

»Nejste, máte veliké štěstí. Neslýchané, nesmírné štěstí. Je to náhoda, jedna z tisíce. Viděl jsem listiny již na obci. Jsou tam všichni Josefové Roubíčkové, jen vy tam nejste. Budete jediným Josefem Roubíčkem ve městě, ačkoli je snad nějaký Josef Roubíček, který je nepostradatelný a půjde naposled. Věřte mi, máte veliké štěstí, ani o tom nevíte. Nyní máte čas nejméně půl roku, možná také, že rok.«

»Jak to?« zeptal jsem se. »Nerozumím ničemu.«

»To je tak. Vyhodili všechny Roubíčky z kartotéky, myslí si, že poslali všechny a váš listek tam zapomněli. Nebudou dlouho hledat žádného Roubíčka, zůstanete pěkně v kartotéce, až přijde konečné losování, kdy budou prohledávat listky. A to bude již na konci.«

Šel jsem ulicí. Nedával jsem pozor a každou chvíli jsem zapadal do bláta. Protože všichni věděli, že jdou Roubíčkové, mohl jsem s tímto dnem učinit cokoli, ale nevěděl jsem, co bych si s ním počal. Byl mi darován jako spousta jiných dnů, má-li pravdu úředník z obce. Věděl jsem, že pravdu má, protože úředníci z obce vědí mnoho, jen se ne-

odvažují to prozradit obyčejným lidem, střeží svá tajemství, protože se bojí, aby nebyli prozrazeni a nemusili nastoupit do transportu. Věděl jsem, že nesmím nikomu povědět o svém záračném štěstí, protože je mnoho lidí závistivých, kteří by mi toto štěstí nepřáli. Jistě by nebyli spokojeni ostatní Roubíčkové, kdyby věděli, že nejsem mezi nimi pro pouhou náhodu, jistě by chtěli, abych se i já vzdal svého jména a nabyl tváře a podoby čísla. Nikdy se nedovědí Roubíčkové, že jeden z nich se ztratil, že byl omylem ponechán v krabici s listky. Snad se skrčil tento Roubíček, když po něm sahala ruka, nebo se dostal pod ostatní Roubíčky na dno krabice, takže nemohl být zorozován. Bylo dobře vyjít ze dna zoufalství, ze zčernalých stěn, nikdy neblížených, ježto nesou stopy krve, bylo dobře vyjít na ulici do sychravého dne předjaří a dýchat svěží vzduch bez čpavého dýmu voskovic. Bylo dobře vyjít z bran smrti, vstát v den vzkříšení, vystoupit z hlubokosti na vysokou horu a křičet do větru »aleluja«.

Ale nekřičel jsem »aleluja«, protože jsem vyšel z modlitebni síně, kde četli jména mužů, žen a dětí — ti všichni si již nyní, v tomto okamžiku, chystali rubáš a připravovali se k smrti, dívali se na mne prázdnýma očima a kývali mi, abych se k nim připojil. Nepřipojil jsem se k jejich průvodu, bylo nesmírné štěstí, že jsem se nemusil připojit, vyšel jsem pouze z modlitebni síně, údolí stínů, osvětleného září blízkajících voskovic, na blátivou ulici. Nebude již Roubíčků, říkal člověk z obce, nebudou již Roubíčkové chodit, jist, spát a milovat se s ženami, mají-li nějaké, jen já, Josef Roubíček, budu žít nějakou chvíli, snad půl roku, snad rok; protože se někdo spletl, když vytahoval Roubíčky z kartotéky. Nikdy se nedovím, proč jsem nebyl čten mezi ostatními, a přece tento nesmyslný omyl, neuvěřitelný a nemožný, mi dal dnešní den.

»Růženo,« mluvil jsem s ní zase po dlouhé době, »musím ti říci, že mi byl dán život, když jsem již klesal do dna propasti. Zachytila mě ve vzduchu ruka a vytáhla mě na vysokou horu, nyní na ní stojím a vypravuji ti o tom, pro-

tože vím, že tě to bude těšit, chci, abys byla nyní se mnou, když kráčím ulicí a zapadám každou chvíli do bláta, když se dívám, jak odcházejí ledy po řece, když vydechují chladný vzduch a strkám ruce v roztrhaných rukavicích do kapes. Patří mi ještě tyto ruce, patří mi mnoho, protože se stal zážrak, když Roubíčkové odešli v rubáších do tmy za světlá voskovic, a já jsem zůstal na ulici v nepohodě.«

Probouzel jsem se po dlouhé nemoci a u postele stála Růžena, přinesla mi kytičku fialek a sedla si na postel. »Růženo, lékaři říkali, že nevydržíš operaci, byla to těžká operace, na kterou umírají téměř všichni lidé, lékaři říkali, že jsem měl jen jedno procento naděje ze sta, je dobře, Růženo, že se mohu na tebe dívat.« — »Jsi bledý,« řekla Růžena, »musíš se šetřit, nemaš ještě vyhráno.« — »Nemůžu, Růženo, půjdeme někam za město a natáhneme se na trávu, půjdeme někam, kde je vysoká hora, abychom se mohli dívat na město, a já ti ukáži nemocnici, kde jsem umíral, kde mě vezli na operaci...« — »Nesmíš tak dlouho mluvit,« řekla Růžena, »lež a spi, musíš dlouho spát a musíš hodně jíst, abys zesílil.« — »Budu spát, Růženo, bude se mi zdát o tobě, jak jdeme po husté trávě a stoupáme na horu, budu vidět komíny, jak trčí ze dna města, budeme vidět kouř, jak stoupá do nebes, neumřel jsem, Růženo.« — »Odecházím,« řekla Růžena, »nesmíš tolik mluvit, musíš být tichý, když jsi vyvázl ze smrti.«

Šel jsem ulicí a nevěděl jsem, kam jdu, mluvil jsem s Růženou a zapadal do bláta. Mrzly mi ruce v roztrhaných rukavicích, a když jsem je chtěl hluboko zastrčit do kapes, narazila má pravá ruka na něco studeného. Vzpomněl jsem si, že mám v kapse cibuli; dostal jsem ji minulého dne na hřbitově od člověka, který mi řekl, že jdou Roubíčkové. Věděl jsem nyní, že nemám právo na tuto cibuli, protože nenastoupím do transportu. Vzpomínal jsem si, zda jsem nezaslechl známé jméno za čtení v modlitebni sni, nakonec jsem si vzpomněl na jméno člověka, s kterým jsem kdysi nocoval v pohotovostní službě. Měl jsem již nyní cíl cesty, šel jsem mu odevzdat cibuli.

XVI

Ohmatával jsem stále cibuli, až se zahrála, držel jsem na ni ruku, když jsem vstoupil do temného domu a když jsem druhou rukou tiskl několikrát tlačítko zvonku.

»To je dobře, že se se mnou jdete rozloučit,« řekl můj známý. »Byla tady již spousta lidí a všichni chtěli, abych jim něco nechal na památku. Byli tu také lidé, kteří si to sami brali.«

»Já nechci nic,« řekl jsem, »přinesl jsem vám něco. Je to maličkost, ale bude se vám hodit. Je to cibule.«

»Nebude se mi hodit, já totiž do žádného transportu nepůjdu.«

Nevěděl jsem, co mu mám říci. Snad nechtěl nastoupit, snad chtěl uprchnout, žít pod falešným jménem, skrývat se. To by mi však nic o tom neříkal. Vždyť mě ani dobře neznal, aby mi mohl důvěřovat, jistě věděl, že bych ho neudal, ale nemohl vědět, zdali nebudu žvanit. Takové věci se musely dělat tajně a s velkou opatrností.

»Aha, nemusíte nastoupit, vyžádali si vás jako nepostradatelného.«

Takové případy se stávaly, bylo však třeba, aby onen člověk měl mnoho známostí na nejvyšších místech obce. Nevěřil jsem, že můj známý je tak významný člověk, ježto byl topičem v kancelářích obce a neuděloval žádné rozkazy. Bylo by přece těžko dokazovat, že tato práce je nepostradatelná.

»Ale ne,« řekl můj známý, »zabiji se. Je to hloupá věc,

nemohu sehnat žádný jed. Na černém trhu je velká potřávka po jedech, nemám tolik peněz, abych si jej mohl dovolit. Zkusím to s plynem, ale i to je obtížné, když jej nyní často uzavírají. Bojím se, že se budu muset pověsit nebo skočit do řeky nebo si podřezat žíly. Ale i to se někdy nepovede. Je možné, že mě urážnou nebo vytiáhnou z řeky nebo že si nenajdu tepny a lékaři mě dají zase dohromady. Co byste mi radili?»

»Ještě jsem to nezkoušel,« řekl jsem, »ale vezměte si cibuli, bude to vzácná věc i v tom pevnostním městě i na východě. Lékaři říkají, že je zdravá.«

»Vy mi nevěřte, ale já to myslím vážně, nestojím o tu vaši cibuli.«

»Nezlobte se na mne, ale slyšel jsem už mnoho lidí mluvit o sebevraždě. Já na ni také myslím, ale kdyby došlo k nejhoršímu, tak bych ji asi neprovedl. Kdybych měl jed tak asi ano. Někdo mi řekl, že po cyanidě je lehká smrt.«

»Nevěřte tomu, není to pravda. Je to osklivá a ohavná smrt.«

»Podívejte se,« řekl jsem, »snad je ještě naděje, všichni přece nezahynou. Některým lidem se prý daří dost dobře i v pevnostním městě.«

»Nemyslil jsem, že mě budete přemlouvát, je to také zbytečné, nevím, zdali vám to již někdo vypravoval, ví o tom mnoho lidí. Se mnou se žena rozvedla, dala se k nim, ale stále jí vadí, že jsem na živu. Vyčítají jí to. Vzkázala mi, že by bylo nejlépe, kdybych se zabil. Ale to by tak nevedilo. Ale přeje si to také má dcera. Napsaly mi, že jsem špinavý sobec, že nemyslím na rodinu. A vidíte, jed mi neposlaly.«

»Snad nechtějí, abyste zemřel lehce, snad vás chtějí potrestat za vaše sobectví.«

»Ano, tak to asi bude. Lidé jsou teď příliš uslechtilí a chtějí si hrát na soudce. Vážně, dal bych vám něco, kdybyste chtěl. Nechcete tlustou cigaretu „Zuban“?»

»Budete potřebovat každou cigaretu, až se budete rozhodovat.«

»Mám jich dost. Vezměte si aspoň tři.«

»Nemohu od vás přijímat žádné dary,« řekl jsem, »ledaže byste si vzal cibuli. Hodila by se vám třeba jako poslední jídlo. Byla by to pro mne výhodná výměna.«

»Nebudu již nic vyměňovat, uznejte přece, že na to mám právo. Nijak mi nepomůže vaše cibule, až budu umírat, snězte si ji sám, když zůstanete na živu.«

»Víte, já nemohu, já jsem ji dostal, protože si lidé myslili, že půjdu do transportu. Ale nepovolali mě, nejsem v seznamu.«

»Schovejte si ji, jednou tam přece půjdete.«

Zapálil jsem si cigaretu »Zuban«. Byla patrně vyrobená z trávy, ale byla tlustá a já jsem měl velkou chuť na kouření. Měli jsme chvíli.

»Žili jsme dříve docela šťastně,« řekl můj známý, »byl jsem u mezinárodní špediterské firmy a měli jsme dost peněz. Jezdili jsme do ciziny a také k moři. Mám tady spoustu fotografických alb. Jsme na nich, jak se koupáme v moři. Potom jsme tam s velkou společností, jak stojíme ve vodě a házíme míčem. Nevěděl jsem, že to takhle skončí. A ženě se vůbec nedivím. Žili jsme dobře a teď chce zase žít dobře. Když jsme se rozváděli, říkala, že chce zachránit peníze a nábytek. Pak se dala k nim a nechali jí všechno. Měli jsme také vílu na venkově, i tu ji nechali. Já se jí vůbec nedivím, že ji bylo líto majetku. Byla vždy praktická, a když nyní myslí, že se musím zabit, má k tomu asi dobré důvody. Nechtěla by to, kdyby to bylo zbytečné, nevěřte tomu, to byste ji špatně znal. Ale co nemohu pochopit, je, že to chce také má dcera. Měl jsem ji vždy rád a nikdy jsem ji neublížil. Měla od matky všechno, co chtěla.«

»Snad se za vás stydí,« řekl jsem.

»Ano, asi je to tak, stydí se za mne, chodí do společnosti a tam se jí vysmívají. Myslím, že se vždy za mne styděla. Nelíbilo se jí také mé jméno Robitschek.«

»A přece byste se nemusel zabíjet. Nemohly by vás k tomu donutit.«

»Ne, to je rozhodnuto, zabijí se, jenže si myslím, že je to všechno nesmyslné. Tak jsem žil, jako žijí ostatní lidé, měl jsem domácnost, chodili jsme do divadla a do biografu, jezdili jsme do ciziny a scházeli se s takovými lidmi, s kterými nás fotografovali na pláži. A teď jsem najednou sám a musím se zabít. A ti ostatní lidé žijí stále, jako jsme žili, to se rozumí, že trochu huře, když je nyní válka, ale pak zase budou žít tak jako dříve, jen já musím zemřít. Řekněte mi, má to nějaký smysl?«

»Nevím,« řekl jsem, »stále o tom přemýšlím, snad na to jednou přijdu. Jednou jsem si myslil, že je to proto, že jsme měli příliš rádi věci. Ale ti druzi je mají rádi ještě víc. Opravdu, nemohu vám to říci.«

Odnášel jsem cibuli a zase ji hřál v ruce. Někam zmizela radost, s kterou jsem se potácel po ulicích. Sel jsem nyní jako jindy s hlavou skloněnou k zemi, rozhlížel jsem se zase na všechny strany, zdali někde nečíhá nebezpečí.

Rozhodl jsem se, že půjdu na hřbitov, bylo tam teplo a já jsem neměl kam jít.

Ale nejdříve jsem se musil někde najíst. Nechtělo se mi do hostince, ve kterém jsem byl kdysi s Wienerem, nebyl jsem tam od té doby ani jednou. Ale byla tu jídelna, kde bylo možno poobědvat, bylo však třeba k tomu vyplnit spoustu dotazníků a žádat o povolení v několika kancelářích, ale doufal jsem, že mi tam dovolí se najíst, dám-li vedoucím jednu cigaretu »Zuban«.

V jídelně seděli úředníci z obce, jedli vodovou polévku a vařenou zeleninu a brambory. Bylo to jediné jídlo, které mohla jídelna poskytnout, zelenina byla z našeho hřbitova. Jídlo si musel každý přinést sám od okénka, byly tam hrubé dřevěné stoly, pokryté linoleem, které zřejmě nikdo neuklízal. Ale jídlo bylo teplé, bylo příjemné sedět na dřevěné židli v bezpečí a klidu.

Úředníci z obce, kteří seděli u mého stolu, mluvili o transportech a balíčcích posílaných příbuzným do pevnostního města; nezajímali jsem se o tyto rozhovory, neměl jsem nikoho v pevnostním městě. Četl jsem jediné

noviny, které byly vyvěšeny v jídelně a které jsem směl číst, byl to úřední věstník, kde byly na jedné straně vyhlášky a na druhé úmrtní oznámení. Nebyla to příjemná četba, nevěděl jsem, čemu mám dát přednost — z vyhlášek jsem se nemohl ničemu naučit, protože to byly jen nové zákazy a vyhrůžky těm, kdož neodvzdají v pořádku majetek. Byla tam také vyhláška, která hrozila trestem smrti každému, kdo pomáhá osobám skrývajícím se před stíháním, a ještě jedna vyhláška slibující smrt těm, kdož se nepřihlásí. Třetí vyhláška byla mírná, bylo v ní stanoveno, jak se má používat plynu a jaké jsou tresty za překročení kvoty. Byly to jediné vyhlášky, které platily i pro všechny ostatní. V úmrtních oznámeních se neuvádělo, na které lidi zemřeli, ale nebylo toho ani třeba. Nebyla tu úmrtní oznámení lidí, kteří odešli do transportu, ti přece již neměli jména. Zemřít se jménem mohli jen ti, kteří ještě žili v bytech. Snad bylo dobře zemřít v bytě, protože pak bylo jméno oznámeno ve věstníku a tělo zakopáno na hřbitově.

Nemohl jsem se dlouho zdržet v jídelně, na každé volné místo čekal další host. Ostatně jsem již přečetl celý věstník.

Vyšel jsem z jídelny a díval se, jak svázejí lidé s hvězdami do domu hadry pečlivě slisované a svázané provazy, viděl jsem, že se nic neztratí z majetku zemřelých, že každého hadru se dá použít. Věděl jsem, že to jsou pečliví hospodáři, hlídají dobře svůj majetek, který ještě do nedávna zahřívával těla zesnulých.

Vstoupil jsem do tramvaje, přitiskl se ke sklu přední plošiny a uvažoval jsem, jak bych odpověděl na otázku známého Robitschka, jehož jméno bude uvedeno ve věstníku.

Nedávalo to stále smysl, i když byly sváženy slisované hadry do skladišť, aby se proměnily ve vojenskou látku. Nedávalo smysl, že výslednicí má být smrt, i když věci tak levně nabyté hrály srdce a těšily duši. Bylo možno olupovat lidi bez zabíjení, i když byla touha po věcech tak silná.

Uvažoval jsem pak o oběti. Oškubaní lidé vstupují s čísly do církve. Jsou vydáni různým protivenstvím. Musí poskakovat, přisedávat a naslouchat, jak sviští bič. Jací pak jsou to jen mučedníci!

Nechtějí přijímat utrpení a nenapadá je vůbec bojovat o korunu mučednickou. Spokojili by se slejškami, zaplátovanými oděvy a rozkráplými botami. Spálili kostelní lavice a spálili by i archu úmluvy, kdyby ji měli po ruce. Chodili by po hlavách, kdyby jim to přikázali, a měnili by třeba třikrát týdne vyznání. Chtějí jen žít, a to nebylo kdysi tak mnoho. A přece byli zvoleni, aby byli obětmi, aby umírali pro věc, která nebyla vůbec jejich věcí. Patřil jsem k nim a nevěděl jsem také dobře, pro co mám vlastně zemřít. Bylo by to snadnější, kdybych to byl věděl. Pysnil bych se svou smrtí, oblekl bych ji do purpurového hávu, doprovázel bych ji písní nebo výkřikem na rozloučenou.

Nedivil jsem se již lidem na hřbitově, že mě nechtěli poslouchat. Nedivil jsem se jim, že nechtěli hledat cestu, kterou by unikli. Dávali se na zemětřesení, viděli, jak se boří jejich domy a jak požáry stravují jejich majetek, dívali se na potopu, jak zaplavuje půdu, na které stáli. Byli již otupělí čekáním, když se den od dne třásl, až je zavolají. Bylo směšné křičet na mrtvé, aby povstali, nebylo by to nic platné.

Avšak jejich i má obět' musila přece mít nějaký smysl. Bylo těžko si představit, že je možno proměnit lidi ve zvířata soupisem majetku a zabavením jejich osobních papírů. Ludvík Porges zemřel, protože přednášel Hamleta, nikoli proto, že měl chutné maso, jini umírali pro Beethovu vena, a nikoli pro jemnou a teplou kožšinu. Někteří lidé se modlili, když leželi na slámě, jini si opakovali básně ze školních let, jini se zase učili anglicky a někteří si dávali vatu do uší. Nedávalo to stále smysl, i když byli poniženi ve stav zvířecí.

Dojel jsem konečně na hřbitov a sedl si na stoličku mezi ostatní. Nikdo se mě na nic neptal, nikdo nemluvil. Po chvíli řekl obchodník se střížním zbožím:

»Máte štěstí. Nejste v transportu.«

»Ano,« řekl jsem. »Byl jsem dnes v modlitebni síni.«

»Nebojte se,« řekl člověk, který seděl vedle mne, »na všechny dojde.«

»Jak to vlastně je?« zeptal jsem se. »Vždyť jim všechno vlastně obstaráváme. Svoláváme jim lidi, natiskneme čísla, dovezeme nemocné, stěhujeme věci do skladů. To je přece jasné, že všichni lidé, kteří to dělají, půjdou nakonec do transportu také.«

»Víte,« řekl obchodník se střížním zbožím, »když jsem byl ještě ve škole, čel jsem knížku. Vypravovalo se tam, že nějaký tyran nebo vojevůdce zajal lidi, poručil jim, aby si vykopali hroby a pak je dal všechny povraždit. Vždycky jsem se ptal, proč se vlastně ti lidé dřeli, když věděli, že budou stejně zabiti. Nyní tomu rozumím.«

»Kdyby nebylo naděje,« řekl jsem, »tak by člověk asi bojoval.«

»A lidé si myslí vždy, že je naděje, i když stojí nad vykopaným hrobem,« řekl obchodník se střížním zbožím.

»Nechte těch řečí,« řekl člověk, který seděl vedle mne, »k ničemu to nevede.«

Začali jsme zase mluvit o věcech obyčejných a o jídle. Dali jsme se do hrani karet, mohli jsme dnes hrát karty, protože jsme věděli, že v době transportů nechodí žádná kontrola. Stáhli jsme rolety zatemnění a bouchali prudec kartami o stůl. Byla to dobrá věc, hrát v karty, když v obřadní síni bylo teplo a když jsme se nemusili bát, že někdo vrazí do místnosti. Měl jsem stále v kapse svrchníku cibuli, vzpomněl jsem si na ni, když jsem přebíjel kartu. Rozhodl jsem se, že ji nakrájím na tenké plátky na chléb. Byla to dobrá věc, ta cibule, i když ji Tomáš asi nebude chtít jíst.

Avšak nemohl jsem zachránit cibuli Robitschka. Nemohl jsem zachránit ani sebe. Seděl jsem u bubinku a snažil se ohřát ruce. Tomáš ležel pod bubinkem. Zpohodlněl nyní a miloval teplo, přestal se toulat a čekal na mne vždy, když jsem přicházel z hřbitova. Dokonce ztloustl a nabyl

pěkné srstí, nemohlo to být proto, že by si byl polepšil na stravě, nemohl jsem mu dát nic jiného než zbytky jídla od Materny a chleba, nemohl jsem mu dát ani krev, protože jsem nebyl nikdy doma, když platily mé nákupní hodiny. Ale nějak jsem nehladověl s Tomášem, asi jsme si zvykli a pak jsme dlouho a dlouho leželi a nic nedělali, abychom ušetřili uhlí a utloukli čas.

Nechtělo se mi jíst cibuli, musil jsem stále myslet na Robitschka, jak sedí na židli s hlavou opřenou o ruku a jak druhou rukou přejíždí po stole, pokrytém zelenou pokrývkou. Avšak bylo nesmyslné myslet na Robitschka, když ostatní Roubičkové půjdou dobrovolně do cirků a na východ.

Pojednou mi napadlo, že jeden Roubiček bude scházet. Vlastně nikoli Roubiček, ale číslo. A protože počet musí souhlasit, půjde za Robitschka někdo jiný, nějaké jiné číslo. Jakmile se Robitschek zabije, musí nové číslo nastoupit. Protože mrtvý Robitschek již není číslo, proměnil se smrtí v člověka a má právo, aby jeho jméno bylo označeno ve věstníku.

Mohl bych to být také já, kdo by přestal být Josefem Roubičkem, kdyby se Robitschek zabil, na okamžik se mě zmocnil zase strach, ne, nebudu to já, který nastoupí, vždyť mne již přešli a kromě toho byli již jistě určeni náhradníci, protože bylo vždy počítáno s dobrovolnou smrtí, dokonce byla odměňována úmrtním oznámením.

A tedy bylo jasné, že člověk, který se zabije nebo nastoupí, bere na sebe vinu, že strhne druhého. Bylo jasné, že onen druhý chce také žít, nebyla to dobrá věc, brát druhému život, ačkoli bylo možno si říci, že by musel stejně nastoupit. Jen kdyby nebylo jednoho slova.

A toto slovo bylo naděje. Kopali hroby a počítali každou minutu, která je dělila od smrti. Dokud ruka držela násadu a dokud se prsty svíraly, dokud záblo pod nehty a kůže na dlani byla sdírána, dotud žil člověk. Zhasil jsem světlo a vytáhl roletu zatemnění. Otevřel jsem okno a vyhlédl ven. Kolem byla tma, nikde neprosvítal paprsek

světla, ačkoli lidé ještě bděli. Když průvod jde tmou a když dupot okovaných bot doprovází šoupavé kroky shrbených lidí, jsou okna v ulicích, kterými průvod prochází, slepá a temná. Lidé sedí za oňemi okny, čtou knihy, ukládají děti ke spánku a hrají v karty. Pijí také a smějí se, vypravují si veselé příběhy a poslouchají taneční hudbu z gramofonu nebo ze skřínky radia.

Díval jsem se do tmy, věděl jsem, že mou ulici, ulici předměstské čtvrti, nikdy neprojde průvod. Nebylo hvězd na nebi, krápal drobný déšť, slyšel jsem jej jako tiché šelestění, jako obracení stránek knihy. Snad to byla ruka, která přejížděla po desce stolu, pokrytém zelenou pokrývkou se vzory listů, snad listy šelestily, když se jich dotýkala. Snad má také Smrt vlídný a laskavý hlas a snad dovede také hladit vlasy tvrdou, upracovanou rukou.

Nebylo čteno mé jméno v modlitební síni, když jména ostatních zapadala do tmy a rudé skvrny vystoupily na bílé stěně. Z hlubokosti jsem vystoupil na vysokou skálu, abych uviděl v dešti a blátě nádhernu světa.

Spustil jsem opět roletu zatemnění a rozsvítil světlo. Na umyvadle, jež mi bylo stolem, se leskla cibule.

XVII

Zazvonil jsem u obyčejného domu. Byl to zchátralý, starý dům, dávno neomitnutý, ale v této ulici byly všechny domy zchátralé. Vypadal stejně jako ostatní domy, bylo by možno si pomyslet, že v něm bydlí nájemníci a vyhlízejí z oken na smutnou ulici. Na domu nebyl žádný nápis, ale věděl jsem, že je to nemocnice a že v ní leží Robitschek.

Dověděl jsem se, že se mu sebevražda nepovedla, bylo by se mu snad podařilo zemřít, kdyby se byl nadýchal dosti plynu, šetřili však plynem v oné době a přísně jej odměřovali. Snad by se to bylo přesto Robitschkovi podařilo, i při tak nedostatečném množství, ale do bytu vtrhli úředníci obce, jejichž úkolem bylo sepisovat nábytek a věci. Měli klíče od bytu, a to byla další příčina neúspěchu Robitschkova, protože by snad přece byl měl naději zemřít, než by se jim bylo podařilo sehnat zámečníka.

Přišel mi otevřít vrátný. Podíval se nejdříve na hvězdu a pak řekl úsečně tak, jako mluví všichni vrátní:

»Co si přejete?«

»Je tady Robitschek?«

»Jaký Roubiček?«

»Ne, Robitschek, píše se to a vyslovuje takhle.«

»Podívám se do seznamu,« řekl vrátný.

»Nemusíte se dívat do seznamu, je to ten, co se otrávil plynem.«

»Lidi, kteří se otráví plynem, je spousta.«

»Přivezli ho předevčirem,« řekl jsem, »našli ho úředníci obce.«

»Hm,« zabručel vrátný, »to bylo přece před transportem, to se všichni tráví. Vždycky připravujeme nové postele, když jde transport, to je vždycky u nás horký den.«

Věděl jsem, že dobře ví, o jakém Robitschkovi mluvím, věděl jsem, že ví, i v jakém pokoji leží.

Avšak bylo třeba, aby vykonával nějakou úřední činnost, bylo třeba, aby si pozorně prohlédl všechna jména v seznamu a pak řekl suchým tónem.

»Pokoj číslo pětáctičet ve třetím poschodí.«

Třetí poschodí bylo poslední patro a nebylo jistě po hodině odnášet tak vysoko sebevrahy, když v domě nebyla zdviž a márnice byla ve sklepě. Avšak bylo snad třeba, aby byli až u střechy, snad se jim lépe umíralo v nejvyšším patře, nebo snad to bylo proto, aby je neviděli umírat obyčejní nemocní. Avšak Robitschek byl živ a nebylo již nebezpečí, že ho budou musit odtáhnout po příkrých schodech do márnice.

Zaklepal jsem a vstoupil do pokoje. Nebyl to velký pokoj, byla to místnost, která byla kdysi částí bytu, snad špiže nebo koupelna, bytu, který se již dávno rozplynul v nemocničním pachu a v bíle natřených stěnách. Postele byly těsně namačkány vedle sebe, mezi postelemi nebylo ani místo pro židli, musil jsem si sednout na pelest. Robitschek byl bílý, ale mluvil zcela plyně:

»Mám smůlu,« řekl, »dostali mě z toho, mám prokletou smůlu. Neměl jsem to zkoušet s plynem, mohl jsem přece vědět, jak to dopadne, když jim tak šetří. Ale nechťelo se mi skočit do vody, když je teď ještě zima, a věšet se mi také nechťelo, jednou jsem někde četl, že oběšenec vyplazuje jazyk a zmodrání v obličejí.«

»Jste živ,« řekl jsem, »je to dobrá věc, být na živu, že ano?«

»Ba ne, vy se náramně mýlíte, není to dobrá věc. Víte, chyba byla, že jsem věřil vyhlášce. Podle té vyhlášky má plyn fungovat v době oběda, aby mohly hospodyně uvařit,

a vidíte, nefungoval. A kromě toho se bojím, že mě budou síňhat, protože jsem překročil kvotu. Je to také ve vyhlášece.«

»Nemohou vás stíhat, když jste nyní číslem. Co by si vzali na čísle, které nemá dokumenty ani majetek?«

»Máte pravdu, to jste mě skutečně potěšil. Ale to není má jediná smůla. Horší je, že se teď nemohu zabít. Hlidají mě tady, ručí za mne, že mě odevzdají v pořádku do transportu. Nedostanu se odtud ani domů ani na ulici. Budou mě tady držet tak dlouho, až pojede příští transport. Vzáli mi také šaty, takže nemohu na ulici.«

»Podívejte se,« řekl jsem, »vždyť se nemusíte zabíjet. Říkám vám to ještě jednou — je přece naděje.«

»Nechci ani vaši cibuli ani vaši naději. Včera tady byla žena. Nechtěli ji sem pustit, protože mě právě vytáhli z nejhoršího a já jsem byl ještě omámený, ale křičela a vyhrožovala, takže ji musili poslechnout. Hrozně zuřila. Říkala mi, že jsem to udělal schválně, že jsem se vůbec nechtěl zabít. Bědovala, že jsem ji přivedl do velkých nesnází, protože si opatřila s velkou námahou černé šaty a dala si přebarvit na černo své nejlepší punčochy. Byla by mi snad prominula černé šaty, protože se dají nosit také při jiných příležitostech, ale nechtěla mi prominout punčochy.«

»Vždyť by mohla dělat stejně ze sebe vdovu, až odejdete s transportem.«

»Říkal jsem jí to také, ale nedala si říci. Prý potřebuje mít černé na bílém, že jsem mrtev — úmrtní list potvrzený okresním lékařem a tak dále.«

»Budu vám raději vypravovat o kocouru Tomášovi, pusťte to z hlavy. Přechovávám tajně kocoura Tomáše, tuhle mi přinesl myš a vážně mi ji nabídl. Ale ještě jsem se nenaucil jíst myši, a tak jsem odmítl jeho dar. Sežral ji tedy sám, ale byl jistě velmi zklaman. Jenže Tomáš má takovou povahu, že se ničím dlouho netrápí. Závídím mu jeho povahu.«

»Já mám také rád zvířata. Jednou jsem přivedl domů

psa, víte, byl to takový černý smeták, jak jim říkají. Ale žena řekla: „Dáš pryč tu potvoru, žere to a dělá to jen škodu,“ tak jsem ho musel zase vrátit. Víte, žena dbala na pořádek, to jí zase musím přiznat, u nás se všechno lesklo jako za výkladní skříní. Ale snad byste mi mohl poradit, jak se mám zabít. Tady mě hlídají, a kdyby se mi to podařilo na radiothru, nebude to nic platné, protože žena nedostane úmrtní list ověřený okresním lékařem.«

»Nemohu vám poradit, neznám to tady, ještě jsem tu neležel. Chodím jen do ambulatoria a pak na prohlídky, kde zkoumají mou pracovní schopnost. Volají mě každé tři měsíce. Patrně si myslí, že se za ty tři měsíce ze mne stane silák.«

»Nedivte se jim, musí přece vykazovat nějakou činnost. Propustili by je z úřadu a poslali by je třeba kopat kryty. Nebo by je mohli poslat do transportu.«

»Kdo tady s vámi všechno leží?« zeptal jsem se tiše. »To jsou všichni sebevrahové?«

»Jen jeden,« řekl Robitschek, »spolkl asi dvacet tabletek luminálu, ale nemyslí asi na sebevraždu vážně, asi si chtěl jen odložit na nějaký týden transport. Pak jsou tady ještě jiní sebevrahové ve vedlejším velkém sále. Ale řeknu vám, to nejsou poctiví sebevrahové. Ani byste nevěřili, jak je teď ve všem podvod. Jsou tu lidé, kteří si úmyslně zlomí nohu nebo uříznou prsty, vymýšlejí se všelijaké věci, jen aby získali několik dnů. Myslí si, že ten jejich transport je poslední, že by mohli vyhrát, kdyby se do něho nedostali. Někdy se stane, že se přepočítají a zemřou doopravdy. A zrovna já, který jsem to myslil vážně, musím zůstat na živu. Ale řeknu vám, že mě neuhlídají. Stejně se zabijí.«

»Konec návštěvní doby,« řekla ošetřovatelka.

»Přijdu vás ještě navštívit,« řekl jsem, »mám to na cestě k domovu.«

»Pospěšte si, abyste mě tu ještě zastal,« volal na mne Robitschek.

Nebylo mi dobře v nemocnici, ačkoli tam bylo teplo, byl

tam příliš těžký vzduch. Cítil jsem tupou odevzdanost, patrně všichni lidé, kteří tam leželi, byli rádi, že jsou nemocni a nechť se uzdravovat. Bylo lépe ležet v nemocnicích s těžkým vzduchem a jist kaši z jahel než chodit po ulicích s hvězdou nebo vystupovat v cirku.

Avšak věděl jsem stejně, jako to věděli i nemocní, že tento útěk nevede nikam. Odváželi přece na smrt nemocné do transportu na ručních vozících, bylo jim jedno, odvezou-li někoho z bytu nebo z nemocnice. Byli lidé, kteří předstírali šílenství nebo byli opravdu šílení, i ti musili nastoupit, třeba ve svéracích kazajkách. Vázili si dokonce šílenců, protože jejich čísla byla v cirku neobyčejně závažná a jejich hra přirozená. Snad měl přece jen pravdu Robitschek, že je výhodnější ušetřit si cestu a balení zavazadel. Avšak prozatím jsem žil a bylo dobré žít a spoléhat se na naději, že bude dlouho a dlouho trvat, než mě zavolají. Všechno se může přihodit v oné době, mohli přece prohrát válku nebo zastavit transporty pro nedostatek vakonů. »Někdo vyvázne,« říkali lidé na hřbitově, proč bych to nemohl být zrovna já, Josef Roubiček, který nebyl povolán, když šli ostatní Roubičkové.

Brzy již bude jaro, budeme sázet zeleninu na hřbitově a hrát se na jarním slunci, nebudu již muset mrznout v bytě a trápít se s polámaným bubínkem. A snad se ještě dočkám léta a pak to nebude tak strašné, povolají-li mě v létě, protože se nebudu již klepat na slámě v radiotruhu. Všechno bude jiné, dočkám-li se jara a léta. A třeba najdu odvahu, abych utekl. Budu mít dosti času, abych překonal strach a postavil se proti všem, kteří pokorně nastupují. Musím se naučit odváze přijmout na sebe vinu, musím odrazit natažené ruce, které se po mně vztahují, abych se připojil k jejich průvodu nahrbených zad.

Pak asi tak za týden jsem se dověděl, že se Robitschek přece jen zabil. Hloupě a nesmyslně. Skočil s třetího patra na ulici, když pro něho přišli, aby nastoupil do dalšího transportu.

Šel jsem na jeho pohřeb. Nemusil jsem chodit daleko,

konal se na našem hřbitově, byl stejně hloupý a nesmyslný jako Robitschkova smrt. Nebylo při něm žádných obřadů, Robitschek byl katolík, ale nesměl být pohřben na katolickém hřbitově, protože to zakazovala jedna z vyhlášek. A kromě toho byl sebevrah. Nebylo příbuzných, když byla rakev spouštěna do rozbrědlé jarní země, nepřišla žena ani dcera. Jen my jsme stáli, opani o lopaty a motyky, hrstka lidí, jak jsme přišli ze zahrádknické práce. Obraceli jsme zrovna půdu, když nesli Robitschkovu rakev po hřbitovní aleji, a kráčeli jsme za ní až k otevřenému hrobu. Měli jsme dosti času, nebylo nám proti mysli účastnit se tohoto pohřbu, byli jsme rádi, že jsme byli vytrženi z práce. Lidé, kteří přinesli Robitschkovu rakev, položili ji na chvíli na zem a odpočívali. Vypravovali nám, že Robitschek neměl lehkou smrt, umíral dlouho se zptěraženými údy, bylo velmi hloupé, že nemocnice měla jen tři patra. Nebylo dobře, že skočil do ulice, mohl přece skočit do dvorka. Upozornil svým pádem na nemocnici a vyvolal sběh lidí, lékaři se báli, že nemocnice bude uzavřena nebo zahrnána někým do dřevěných baráků na periferii, dívali se nenávisťně na Robitschkovo zpřerážené tělo a dávali mu se zlobou morfiové injekce, vyhrožovali ošetřovatelkám, které měly Robitschka hlídat, že je vyženu z nemocnice. Ošetřovatelky se třásly a s nechutí strhávaly zakrvácené šaty s Robitschka; věděly přece, že propuštění znamená transport. Potom přišla večer Robitschkova žena a nadávala lékařům, který konal noční službu a který o ničem nevěděl, vyhrožovala mu, protože si přála, aby její muž zemřel tichou a nenápadnou smrtí. Lékař ji poslouchal tiše a neodpovídal jí, protože mluvila řečí cizí a patřila k nim; začal jí teprve odporovat, když mu rozkazovala, aby Robitschka nějak rychle odpravil, ježto si nepřije, aby dlouho trpěl, a ježto by chtěla, aby se věc rychle skončila. »My tady nezabýváme lidi,« řekl lékař mírně, »snažíme se je jen zachránit.« — »Vaše lidi zachránit,« křičela Robitschkova žena, »kdo to jakživ slyšel takový nesmysl, všichni půjdete ke všem čertům a vy také, vy mastičkáři a podvodníku.«

Lékař mlčel. Věděl dobře, že čekala, že řekne nějaké ostré slovo, aby mohla zavolat strážníka, lékař věděl, že jí nesmí odporovat. Křičela tak dlouho, až jí došel dech, pak odešla a ještě si odplivla u budky vrátnice. Robitschek zemřel tedy jako smolař, jeho smrt byla stejná jako jeho život v posledních letech. Z otevřeného hrobu, který jsme pomohli zasypávat, doléhala stále ke mně jeho otázka. Mohl jsem na ni odpovědět jen lopatou hlíny, která tупě pleskla na rakev, na ubohou dřevěnou rakev, podobající se bedně, kterou vyrobili naši řemeslníci. To byli lidé, kteří předtím nevěděli nic o rakvařském řemesle, rakev byla neohrabaná a špatně vyměřena, nebyla ani jednoduchá jako rakev vesnického truhláře, kterou vyrobil na útraty obce pro místního chudého. Byla to prostě špatně seříznutá bedna, ve které chrstily Robitschkovy zptěražené údy.

Lidé, kteří ji vyrobili, nechtěli nikdy v životě vyrábět rakev, nemilovali toto řemeslo, vykonávali je z donucení. Byli mezi nimi bankovní ředitelé, majitelé obchodů a jeden hudebník, který hrával kdysi v bračových kapelech a bál se, že mu hrubá práce pokazí ruce. Proklínali všichni práci o Robitschkově rakvi, přišla jim nevhod a musili ji vykonat v přestásových hodinách, za které nic nedostali; měli i tak dosti práce, protože mnoho lidí umíralo. Možná, že se jejich zloba a nenávisť projevila na Robitschkově rakvi.

Nyní byl Robitschek mrtev a patrně mu bylo jedno, že jeho smrt vyvolala bezesné noci ošetrovatelek, zlobu lékářů a rakvařů a zavilou nenávisť ženy. Patrně mu bylo jedno, že byl zakopán bez obrádků v koutě hřbitova, že lidé, kteří nesli jeho rakev, podobající se bedně, hodili ji na zem, zapálili si cigarety a pomlouvali ho u otevřeného hrobu. Nikdo z nás ani nesmekl klobouk nebo čepici. Když byl hrob zasypán, šli jsme vypít čaj a zahrát se do obrádků sítě. Nosiči rakev šli s námi, byli rádi, že si mohou odpočinout, neměli rádi tuto práci, stejně jako rakvaři a nesnášeli se mezi sebou nějak zvlášť dobře, ježto každý z nich měl kdysi jiné povolání. Jeden z nich byl kdysi soudcem,

druhý hodinářem, třetí bookmakerem a poslední učitelem talmudu. Byli také velmi mrzutí a bylo jisté, že půjdou brzy do transportu, protože práce nosičů rakvi nebyla vůbec ceněna, byla považována za práci z trestu pro ty, kteří se nepohodli v nějakém jiném oddělení.

»Je to neodpovědné od toho Robitschka,« řekl obchodník se střížním zbožím, když jsme seděli na stoličkách u kamen, »je to neodpovědné skákat s okna v nemocnici. Všichni lidé v obci byli pobouřeni, rada starších svolala mimořádnou schůzi a její předseda musil prosit pokorně za odpuštění, musil při tom snést řadu nadávek a možná, že ho při tom také bili. Mohli nás potrestat tím, že by urychlili transporty, mohli nám vzít potravinové lístky a omezit hodiny, ve kterých smíme vycházet na ulici. To všechno mohl způsobit Robitschek svou hloupou smrtí. Nebyl to váš příbuzný?« obrátil se na mne.

»Nebyl,« řekl jsem, »byl to můj známý. Nabízel jsem mu cibuli a vymlouval mu sebevraždu, nechtěl si vzít cibuli a nechtěl si dát rozmluvit sebevraždu, protože miloval svou dceru a chtěl jí vyhovět, když si přála jeho smrt. Říkal, že vyhovoval všem jejím přáním již od malička, bylo to jeho jediné dítě. Máte pravdu, měl zemřít tiše, pokoušel se o to, ale nepovedlo se mu to, protože úřady nezachovávaly vlastní vyhlášky. Musil se zabít v nemocnici, v rádiotrubě by nebyla sebevražda jeho dceři nic platná, protože by nedostala úmrtní list podepsaný okresním lékařem. Já ho neomlouvám, jen vysvětluji, že Robitschek neměl zlé úmysly a že nás nechtěl poškodit. Byl to, zkrátka řečeno, smolař.«

»Jste všichni smolaři, to ho neomlouvá,« řekl člověk, který seděl vedle obchodníka, »měl se ohlížet na ostatní, měl si být vědom, jaké neštěstí může způsobit.«

»Podívejte se,« řekl jsem, »nedávno jste tady vypravovali, že jsou takové doby, kdy se člověk ohlíží jen na sebe. Jistě bych s vámi také proklínal Robitschka, kdybych za něho musel trpět, ale tím bych si sotva pomohl. Možná, že je vinen Robitschek, ale ještě více jsou vinni tamí. Ro-

bitschek nemohl stále pochopit, jak se do všeho dostal. Žil zcela spokojeně. Nikdy ho nenapadlo ani ve snu, že by mohl nějaká věc, kterou provede jako soukromá osoba, postihnout tisíce lidí. Kdyby byl tenkrát ukradl peníze a pak se zabil, bylo by to postihlo jen jeho ženu a dceru. Robitschek nebyl zvyklý jinak uvažovat.«

»Ne, tím ho neomluvíte,« řekl jeden z nosičů rakve, učitel talmudu, »lidé jsou na sebe jako vlei. Jak já k tomu přijdu, abych se dřel s jeho rakví? Začalo to tím, když jsme ji vezli na ručním vozíku přes město. Když jsem táhl, tak povídal ten, co tlačil, že nic nedělám, že se musí na mne dřít. A když jsme si to prohodili, tak mi zase nadával, že se jen věším a nechám se táhnout s vozíkem. Copak já za to mohu, že nejsem gladiátor? Nikdy jsem žádnou fyzickou práci nedělal.«

»Mlčte,« ozval se bookmaker, bylo zřejmé, že to byl onen nosič, se kterým se střídal, »na vašem místě bych se tady nechlubil. Jste tehoř a ulejšák, chcete, aby za vás odheli jiní vaši práci.«

»Pane,« odpověděl zlostně nosič, »já jsem byl učitelem talmudu, a to je vznešené povolání. Lidé, kteří studují talmud, nikdy nedělají žádnou špinavou práci, každý si pokládá za čest je žít, protože slouží vznešenému cíli, vy dosiňová kryso s vašimi koničky.«

»Já že jsem krysa?« křičel bookmaker. »Já jsem se vždy poctivě živil, ale vy jste si cpal břicho na cizí útraty, vy příživníku.«

»A kdo pokousal Sterna?« vyskočil se stoličky učitel talmudu. »Koho vyhodili, protože pokousal Sterna?«

»Ano, já jsem pokousal Sterna, když to chcete vědět,« vyskočil rovněž bookmaker, »nevýhodili mě, protože jsem nechtěl dělat. Víte, Stern byl můj vedoucí, zasedl si na mne, byl to takový špinavec, který žral práci a proháněl mě. Tak jsem se jednoho dne dopálil, začal jsem dělat jako blázná a pokousal jsem ho. Ale neuvěřili mi, že jsem blázen, vyhodili mě a teď musím pracovat s tímhle parasiem.«

»Já že jsem parazit?« křičel učitel talmudu. Zdálo se, že dojde ke rvačce, ale zakročil bývalý soudce. »Nechte toho, nehrajte tady žádnou komedii,« řekl klidně, »jaký pak to má smysl hádat se, kdo čím byl? Víte, že jim tím uděláte radost, když se hádáte? To by se jim přece líbilo, kdybyste se rvali a mlátili, jaká by to byla pro ně pěkná podívaná, ušetřili by si tím práci a nemusili by nás sami mlátit. Už je toho dost, půjdeme domů.«

»Že jsem tak smělý,« řekl uctivě obchodník se střizním zbožím, »jak jste se vy dostal do téhle kumpanie?«

»Byl jsem v matrice,« řekl rozmrzele soudce, »vypisovali jsme tam rodné listy a sestavovali rodokmeny. Je to hloupá a nimiravá práce, musíte se probírat ve starých listinách, plných prachu. To by mi nevadilo, byl jsem zvyklý starým listinám. Ale je to taková stará sklepní místnost, je tam stále tma, i ve dne. Stále mi slzely oči a bál jsem se, že vůbec oslepnu, víte, mám slabý zrak. A tak jsem je poprosil, aby mě přeložili. Hodili mě na tuhle práci. Nu, jsem aspoň často na vzduchu, nemusím namáhat oči a do transportu musím tak nebo onak, takže to vyjde na stejno. Sbohem a těšilo mě, pánové.«

Nosiči odešli, byli jsme zase sami v obřadní siní. Vyšli jsme také ven, vzali jsme nářadí a kráčeli pomalu alejí na konec hřbitova, blízko Robitschkova hrobu, kde jsme obraceli a čistili půdu pro záhony. Sli jsme kolem pyšných pomníků z černého a bílého mramoru. Zlacené nápisy zvěštovaly hodnosti zesnulých. U žádného z hrobů neležely ani zvadlé květiny, nikdo se zřejmě nestaral o tyto vznešené hroby. Ale nepotřebovaly žádné ošetření. Byly postaveny na věčné časy poctivě a důkladně, mohly tu stát a dívat se lhostejně na nás, jak jsme šli pomalu na konec hřbitova, kde byly kopečky navršené, rozhrědlé hlíny na nových hrobech, opatřené jen dřevěnou tabulkou s nápisem v řeči, které nikdo nerozuměl. Mohli jsme si přečíst jen letopočet, ale ty byly nové, byla to poslední léta, ve kterých jsme žili. Neměli jsme rádi tato léta, a proto jsme kráčeli lhostejně i kolem těchto chudých hrobů. Bylo lépe

sklonit se nad zemí, dýchat její vlhkost a přehazovat ji lopatou než se dívat na hroby. Bylo lépe, kopat motykou a nabírat hlínu lopatou než nosit neohrabanou rakev s Robitschkovým zpřeraženým tělem. Lopata a motyka byly věci prosté, byly to obyčejné věci, kterým člověk zvykl, které mohl mít rád, a hlína se tolik nebránila; když byla zkyprna deštěm, dala se dobře obracet a dýchala vlhkem do tváře. Nebylo třeba pít se nad hlínou, protože nebylo třeba spěchat při této práci a nebylo možno svalovat dřinu na druhého, neboť každý měl vymezen svůj záhon. Byla to práce dobrá, obyčejná. Nezáleželo na povolání lidí, kteří ji konali. Bylo možno být při ní i soudcem i učitelem talumu, bylo možno být při ní i Josefem Roubičkem.

Nemluvili jsme již o Robitschkovi. Byl pohřben a jeho hrob byl zasypán, nebude již nikdy Robitschka. Snad ani nikdy nebyl, protože zítra bude upevněno na jeho hrobě dřevěné prkénko s nápisem namalovaným dehtem, kde bude uvedeno jeho jméno písmeny, které nikdo nedovede přečíst. Nikdo si nevšimne, až smyje dešť tento nápis, a nebude ani třeba, aby si všiml, protože lidé, kteří Robitschka znali, již nebudou na hřbitově, odejdou již zatím do pevnostního města a na východ.

Bylo dobře, že jsme obraceli hlínu a čistili záhon, protože budeme již brzy sázet zeleninu a nikdo již nebude myslit na Robitschka, všichni již zapomenu, že skočil s třetího poschodí a že musila být svolána zvláštní schůze rady starších, bude již dávno zapomenuta tato schůze, když vyjdou zatím již nové vyhlášky a budou hrozit nová nebezpečí. Bylo dobře, že jsme pracovali lopatami a motykami a obraceli hlínu, protože to byla skutečná práce a opravdu na tom nezáleželo, že nedaleko leží pohřben Robitschek, protože Robitschka nebude již nikdo znát, ale zeleninu, která vyrostle, budeme jíst nebo ji budou jíst jiní. Nebudou ji jíst oni, protože nemají rádi zeleninu, která vyrostla na hřbitově, nechutná jim tato zelenina, která vyrůstá blízko hrobů, mají rádi smrt a zeleninu, ale nemají rádi zeleninu, která dostává živné látky z pohřbených těl.

XVIII

Bylo nám dobře na hřbitově, když svítilo jarní slunce, sázeli jsme zeleninu a vyhrabávali dřívky jamky, bylo nám dobře, když jsme viděli, jak se dere rostlina ze země tak prudce, že trhá zemi, radovali jsme se z její síly, věděli jsme, že chce žít. Bylo dobře, že jsme se mohli dívat na něco, co chtělo žít. Zalévali jsme rostliny, měli jsme radost z proudů vody, které kypřily zemi, měli jsme radost, když jsme se dívali na kapky zachycené na listcích, bylo nám dobře, když jsme přicházeli na hřbitov a viděli, že naše rostliny rostou stále do výše. Byli jsme svobodni, bylo nám dobře, že jsme svobodni, abychom mohli rozhodovat, která rostlina má růst. Vytrhávali jsme býli a pálili je mezi záhony, byli jsme rádi, když půda byla čistá a když naše rostliny nemusily zápasit s příživníky, byli jsme mocni, protože jsme rozhodovali o životě a smrti, protože jsme se stále skláněli nad zemí a protože nám svítilo do zad slunce. Neptekázely nám vůbec náhrobní kameny se zlacenými nápisy, nepřekázely nám ani čerstvě vykopané hroby s dřevěnými tabulkami, bylo nám dobře, když jsme čichali těžký zápach kompostu, bylo nám dobře, když jsme měli ruce olepené hlínou.

A v poledne jsme se natáhli na slunci, ačkoli půda byla vlhká a tráva mokrá. Leželi jsme vedle svých záhonů a dívali se na naši práci, byla to dobrá práce a byli jsme pyšní, protože řádky byly dobře vyrovnány a protože se našim rostlinám dařilo dobře na hřbitově. Nemyslili jsme na to,